

ságban élnek a mostani nemzetiségek, és sokan közülük kettős identitással is rendelkeznek. Másodsorban a *Kézikönyv* kifejti, hogy a magyar közjogi gondolkodást tekintve mindig is kiemelt szerepet kaptak a határon túl élő, nagy lélekszámú magyar közösségek. Az ő védelmükben hangsúlyozza legfőképp a magyar szabályozás a kollektív kisebbségi jogok jelentőségét, bízva abban, hogy egyfajta példaként szolgál Európa többi országa számára is. A rendszerváltás után született 1993. évi kisebbségi törvény, amelyre sok tekintetben hasonlít az új, 2011. évi nemzetiségi törvény is, az alábbi nemzetiségeket nevesítette és ruházta fel jogokkal: bolgárok, cigányok, görögök, horvátok, lengyelek, németek, örmények, románok, ruszinok, szerbek, szlovákok, szlovének és ukránok. A könyv bemutatja az első kisebbségi törvény működési zavarait is (például az etnobiznisz jelentőségét). A mű természetesen nagy hangsúlyt fektet a hatályos nemzetiségi törvény széles körű bemutatására is, és nem feledkezik meg a határon túl élő magyarokról sem. Egyébként a diaszpóra kérdése a többi visegrádi állam bemutatása során is terítékre került.

Szlovákia az a visegrádi ország, amely bizonyos tekintetben most is megőrizte többnemzetiségű jellegét. A számszerűsített adatokat tekintve ez azt jelenti, hogy a lakosság körülbelül 15–20%-a tartozik valamely kisebbséghez vagy etnikai csoporthoz. A törvényi szabályozás egyébként 12 kisebbséget ismer el Szlovákiában. A kötet nagy gondossággal mutatja be a szlovák törvényi szabályozást is, attól függetlenül, hogy Szlovákiának (ellentétben a másik 3 visegrádi országgal) nincs hatályos kisebbségi törvénye. Éppen ezért az etnikai, kisebbségi viszonyokat rendezni kívánó alkotmány és a szintén ezzel a kérdéskörrel foglalkozó nemzetközi egyezmények és dokumentumok legfontosabb rendelkezéseibe pillanthat bele az olvasó. Itt szintén fontosak a választási rendszerrel és pártokkal foglalkozó fejezetek is, hiszen Szlovákiában valódi, az önerőből képviselőhöz jutó nemzetiségi pártok is működnek, amelyek hatással vannak az egész politikai életre.

A *Visegrádi Kézikönyv* mindent egybevetve egy olyan mű, amely hasznos eligazítást nyújt minden olyan ember számára, aki szeretne bővebb ismereteket szerezni a rendszerváltást követő folyamatokról Kelet-Közép-Európában. Segít az egyes folyamatokban való eligazodásban, és széles körű áttekintést nyújt mind történelmi, politikai, mind

pedig a nemzeti kisebbségek tükrében. A kötetet kiegészítő, nagy gondossággal elkészített táblázatok és egyéb mellékletek fokozzák az áttekinthetőséget, valamint segítséget nyújtanak az olvasónak az elmúlt negyedszázadban bekövetkezett, visegrádi térséget érintő változások megértésében.

Somogyi Renáta²

A balkáni migrációs útvonalról

Juhart, Iva – Petrič, Larisa: Zahodno balkanska migracijska pot: Srbija kot zadnja točka pred vstopom v „boljši jutri”. Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. 264/ Balkanska migracijska pot., 290–307. p

Aki azzal a várakozással kezdi el olvasni a szlovén szerzőpáros, Iva Juhart és Larisa Petrič (mindketten a Ljubljana Egyetem Etnológiai és Kulturális Antropológia szakának mester fokozatú hallgatói) cikket, hogy kiegyensúlyozott tájékoztatást fog kapni a címben megjelölt – egyébként azóta már meghaladott – migránsútvonalról, csalódnia fog. A szlovén szerzők probléma-megközelítése egyoldalúan liberális: hallgatólagosan abból indul ki, hogy mindenkinek joga van oda menni, ahol jobb életet remélhet, s ha nem engedik be szépszerével, akkor folyomodik – *expressis verbis* ki nem mondva, de sejtetve, hogy jogosan – csaláshoz. A migránsok, jóllehet érvényes úti okmányok nélkül kelnek át országhatárokon, nem illegálisak, szögeznek le a szerzők, csak az EU migrációs politikája szempontjából minősülnek annak. Juhart és Petrič a Ljubljana Egyetem etnológia és kulturális antropológia szakos hallgatóinak egy csoportjával egy hetet töltött a migránsokkal 2015 áprilisában Szerbiában, s ennek az időszaknak a tapasztalatai alapján, kizárólag az ő szemszögükből látatják az út viszontagságait, őket próbálják emberközelbe hozni, elsősorban érzelmileg.

Mivel a legális bevándorlás a jobb jövőt ígérő országokba a migránsok számára lehetetlen, ezért származási országuk földrajzi fekvése, saját

² NKE ÁKK Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola hallgatója

anyagi lehetőségeik, fizikai állapotuk és információik alapján választják ki az odavezető legmegfelelőbb útvonalat. A migráció nem új jelenség, mutatnak rá a szerzők, de csak a 2015-ös nagy hullám idején vált olyan méretűvé, hogy tovább már nem lehetett „elrejtteni” Európa és a világ közvéleménye előtt. Ekkortól eredeztethető a hatóságok migránsellenes politikája is. A Ljubljana Egyetem *team*-je kutatását a 2015 második felében beállt válsághelyzet előtt, abban az időszakban végezte, amikor az egyénileg szervezett utakat még nem váltották fel az embercsempészek által szervezeten lebonyolított utazások. A ljubljana hallgatók körülbelül húsz különböző nemű, életkorú és etnikumú migránssal folytattak beszélgetéseket a bogovadjai menekülttáborban és annak környékén, az *engaged anthropology* és az ún. *militant antropology* módszereit alkalmazva, amely mellőzi a kutatás és a gyakorlat elkülönítését. Az interjúalanyokkal a *team* tagjai a terepről való eltávozás után is kapcsolatban maradtak, sőt némelyekkel a mai napig érintkezésben állnak. Céljük elsősorban a migránsok tapasztalatainak elemzése volt, főként az életfeltételek és a migráns csoporton belüli személyes kapcsolatok területén. Megállapításaik alátámasztására sűrűn idéznek e témában korábban készült tanulmányokat különböző forrásokból, kultúranropológiai folyóiratokból, könyvekből, konferenciaanyagokból. A nyugat-balkáni útvonalat például Sara Hamood nyomán (*African Transit Migration Through Lybia to Europe. The Human Cost*. Kairo, 2006, The American University of Cairo) három fázisra osztják. Az egyes fázisok időtartamát a migránsok anyagi lehetőségei, a határőrizet szigora, közlekedési eszközök igénybevételének lehetősége és a személyes állóképesség határozza meg. Ettől függően van, akinek mindössze néhány napba telik, hogy végcélját elérje, másoknak több hónap, esetleg évek kellenek hozzá. Az utóbbiak közé tartoznak azok, akiknek pénzküldeményre kell várakozniuk, vagy átmenetileg munka után kell nézniük. A legszegényebbek nem jutnak tovább a szomszédos országnál, a túlnyomó többség számára Európa nem elérhető úti cél. Így a szíriai menekültek összehasonlíthatatlanul nagyobb számban vannak jelen Jordániában, Libanonban és Törökországban, mint Európában.

A nyugat-balkáni útvonal *első fázisa* a származási országtól Törökországig tart. Egyesek számára ez hosszabb időt vesz igénybe, mert az

út folytatásához pénzt kell szerezniük, meg kell tervezniük az útvonal további részét, és kapcsolatot kell teremteniük a potenciális útitársakkal. A török területre bejutás elmondásuk szerint könnyű, mert a vízumrendszer nem szigorú, és a határátkelés hamis úti okmányokkal is sikeres lehet. A *második fázis* Törökországtól a schengeni határig terjed. Ennek egyik lehetséges útvonala Görögország felé vezet, tengeren vagy szárazföldön, a másik pedig Bulgáriába. 2009 és 2012 között a szárazföldi útvonal választása volt gyakoribb, 2013-tól, a határőrizet szigorítása miatt, a tengeren át való megközelítés. Általánosságban megállapítható, hogy az egyik irány elzárása másik útvonal felé fordítja a migráció irányát. A meginterjúvoltak információja szerint a tengeri átkelés takasága személyenként 1000-tól 1500 euró, a csónakok azonban túlterheltek és veszélyesek. Görögországon tapasztalataik szerint könnyen végig lehet haladni. A Juhart és Petrič által idézett Papadopoulo–Kourkula (*Transit Migration through Greece*, ea., elhangzott: *Irregular Transit Migration in the European Space: Theory, Politics and Research Methodology* IMISCOE, Isztambul, 2008. április 18–20.) szerzőpáros szerint Görögország szándékosan deklarálja magát tranzitországnak, hogy a hagyományos célországokra háríthassa a felelősséget a migránsok befogadásért. A pénzügyi válság beállta után Athén elvesztette ellenőrzését a migrációs folyamatok felett, s anyagi források hiánya miatt nem tudott megfelelni az EU menekültpolitikájából eredő elvárásoknak. Részben ezzel magyarázható a dublini szabályok betartásának felfüggesztése. A rendőrség és a különböző neonáci csoportok agresszívan lépnek fel a migránsok ellen. A helyzetet tovább rontja az erősödő rasszizmus a közbeszédben. Görögország után a legtöbb migráns Macedóniát választja útirányként. 2015-ben a macedón parlament törvénymódosítással lehetővé tette, hogy azok, akik 72 órán belül elhagyják az országot, az alatt az idő alatt legálisan tartózkodjanak Macedóniában, és tömegközlekedési eszközöket vehessenek igénybe. Az ottani bánásmódra azonban az interjúalanyok többsége panaszkodott: a helybeliek nem veszik ember-számba őket, csupán könnyű pénzforrást látnak bennük. Macedóniát elkerülendő Albánia és Montenegró felé lehet elindulni, ez az út azonban hosszabb, és a hegyes terep miatt fáradtságosabb is. A schengeni zónába való belépés előtti utolsó állomás, Szerbia megkönnyebbülést

jelent a migránsoknak, jóllehet az európai migrációs politika bizonyos vonatkozásokban itt is éreztetni hatását, mondták az érintettek a *team* tagjainak. A kutatómunka terepi részének *harmadik*, egyben utolsó *fázisa* az EU-ba való belépéstől, ez esetben a magyar határtól a célországig tart. Az uniós határokon belül ugyan könnyebb a mozgás, az útvonalat mégis igen körültekintően kell megtervezni, és a lehető leggyorsabban végig kell haladni rajta. Abban az esetben ugyanis, ha a migránsok a hatóságok kezére kerülnek, vagy menedékjogot kell kérniük az adott országban, amelyben nem szándékoznak maradni, vagy visszatoloncolják őket abba az uniós tagállamba, amelyben először vettek tőlük ujjlenyomatot, ha egyáltalán vettek. Mindegyik fázisra más és más stratégia jellemző. A szerzők véleménye szerint a legális határátlépés helyett alternatívát nem kínáló politikák csak az embercsempész-hálózatot és a feketegazdaságot erősítik, amely virágzik a migránsútvonalak mentén. A migránsok ugyanis csak az embercsempészekről remélhetik, hogy elérik a vágyott célt. Információkat is tőlük kapnak, továbbá tanácsokat a lehetséges útvonalak megválasztásához. Az embercsempészet sok szerb állampolgár számára is jövedelmező foglalatossággá vált. A schengeni zónával határos országok egyfajta pufferezónát képeznek, amelyben az EU területen kívüli ellenőrzéseket végez. Ezeknek elsődleges célja a migránsoknak a számukra létrehozott, ellenőrzött intézményekben való megtartása. Jóllehet a hatóságok a közrend és a szociális ellátórendszer védelmével magyarázzák ezeket az intézkedéseket, Didier Fassint (*Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France*. *Cultural Anthropology* 20(3), p. 362–387. 2003.) nevű szerzőt idézve azonban a szerzők megállapítják, hogy alapvetően ez a fehér faj, az európai keresztény kultúra biztonságát (*racial security*) szolgálja. Szerbia a migránsok túlnyomó többségének nem célország, mert nem gondolják, hogy ott jó életkörülményeket és hatékony nemzetközi védelmet biztosítanak számukra. Mivel az ott beadott menekültkérelem nem befolyásolja a később, az EU területén beadandó kérelmüket, a dublini szabályok ugyanis itt nem érvényesek, sokan folyamodnak menekültstátusért. Átmenetinek tekintik ugyan, de hasznos, mert átmenetileg „legalizálja” szerbiai tartózkodásukat. Ez nem jelenti azt, hogy teljes biztonságban vannak, mert időnként a rendőrség mégis alkal-

maz velük szemben erőszakot, és ki vannak téve különböző bűnbándák támadásainak is. Arra azonban mindenképpen jó, hogy bevárják az esedékes pénzküldeményt, esetleg maguk is keressenek némi pénzt, orvosi ellátást kapjanak, és információkat szerezzenek az előttük álló útról és a határokon uralkodó állapotokról. Ennek a tájékozódásnak és felkészülésnek a színhelyei a migránsok számára kialakított központok és az úgynevezett dzsungel, amelyek általában e központok, illetve a határ közelében vannak.

A cikkben összefoglalt terepmunka idején, Szabadka környékén alakult ki egy ilyen dzsungel, ahol a Magyarországra jutásra várokoztak. 2011-ben a temetőben, később a szeméttelen, majd elhagyott épületekben. Ezeknek a létezéséről a rendőrség és a lakosság is tudott. A közbeszédben és a médiában az az uralkodó nézet, hogy ezek barbárok gyülekezőhelyei, amelyek szemben állnak a fehér emberek civilizált világával. A szerb média rendre arról tudósít, hogy a migránsok megtámadják a helyi lakosokat, és valójában csak álmenedékkérők. Ezzel igazolja a dzsungel megsemmisítését, és a migránsok tömeges visszatoloncolását Macedóniába. A dzsungelben való tartózkodás – a befogadó központ helyett – okaként több dolgot említettek a megkérdezettek: így azt, hogy néhány tábor a kívánatos útvonallal ellentétes irányban fekszik vagy, hogy közel akarnak maradni a határhoz, hogy az első lehetőséggel átjussanak. A dzsungelben tartózkodó migránsok ki vannak téve a rendőrök zaklatásainak, akik legtöbbször az önvédelem szükségességével indokolják támadó fellépésüket az illegális bevándorlókkal szemben. A megkérdezettek a helyi maffiákra is panaszkodtak, amelyeknek tagjai fegyveres rablótámadásokat intéznek a migránsok ellen. Az összetartást jelölték meg a sikeres határátlépés legfontosabb feltételének. Ezért az út során alkalmi csoportok szerveződnek köztük, amelyek a helyzet megváltozásával ugyanolyan gyorsan fel is bomlanak. Az útitársak megválasztása praktikus szempontok szerint történik (helyismeret, nyelvtudás, jólértesültség stb.) A szerzők szerint a legfontosabb információkat egymástól kapják a migránsok, ebből a szempontból a befogadó központok jó lehetőségeket kínálnak az információcserére. Nagyon fontos az internet is, a kapcsolattartás eszköze az útitársakkal és az otthon maradókkal. Az út során szerzett ismerősök az identitáscserére is jól

használhatók. Az, hogy a migráns útja során a pusztá létezés szintjére van redukálva, idézik a szerzők Giorgio Agamben könyvét (*Homo sacer. Suverena oblast in golo življenje*. Ljubljana, 2004, Študentska založba), egyfajta szabadságot ad nekik, hogy identitásukat maguk válasszák meg. Tulajdonképpen láthatatlan emberek, mivel nincsenek papírjaik, nem élhetnek alapvető emberi jogaikkal. Minél tömegesebb a migráció, és minél több intézkedés történik a visszaszorítására, állapítják meg a szerzők, annál fontosabb taktikai lépés lesz számukra a folytonos identitásváltás. Emellett még ismerniük kell az útjukba eső országok törvényeit ahhoz, hogy azokat át tudják hágni, illetve meg tudják kerülni. A szerzők szerint elsősorban félelemből kényszerülnek rá egy másik identitás felvállalására, továbbá arra, hogy az egyes befogadó központokban más és más néven jelentkezzenek be. Szerbiában pl. csak egyszer folyamodhatnak menekültstátusért, de az adminisztráció hiányosságai miatt, más néven, több helyen is megteszik. Juhart és Petrič véleménye szerint a Genfi Konvenció, nevezetesen, hogy csak az üldöztetés elől menekülőnek jár a menekültstátus, kényszeríti rá a migránsokat, hogy alkalmassint más ország polgárának vallják magukat, vagyis azt mondják, amit az útvonalukba eső ország hatósága elvár.

A migráció tény, állapítják meg a szerzők az összegzésben. A migránsok átlépnek határokon, kapcsolatba kerülnek helyi polgárokkal, családokkal, munkavállalásukkal aktív tagjaivá válnak az EU lakosságának. Újabb és újabb lehetőségeket keresnek, más és más stratégiákat alkalmaznak a hatóságok megkerülésére, és ezzel akarva-akaratlanul korunk új politikai mozgalmait hozzák létre. Nemcsak a migránsokat marginalizálják, állítják a szerzők, hanem világszerte zajlik a gazdasági-politikai eliten kívül rekedt polgárok másodrendűvé degradálásának folyamata is. Az EU azáltal, hogy kitar a migránsok törvényen kívül helyezése mellett, törvényes polgárai szolidaritásának megnyilvánulásait is illegitimé nyilvánítja. A szerzők szerint ez az oka annak, hogy az emberek közötti természetes szolidaritás helyett terjed egy politikai-gazdasági megfontolásokkal terhelt tolerancia, amely a migránsoknak csak a pusztá létet engedélyezi, de nem fogadja be őket a közösség teljes jogú tagjai közé.

Gyetzvai Mária

Élet egy Kína uralta Ázsiában

Lind, Jennifer: *Life in China's Asia – What Regional Hegemony Would Look Like = Foreign Affairs*, March/April 2018, 71–82. p.

Jelenleg még az Amerikai Egyesült Államok a domináns hatalom Kelet-Ázsiában, de Kína már ott liheg az USA nyakában. Bár egy gazdasági válság vagy belpolitikai felfordulás még megakaszthatja Kína felemelkedését, ha folytatódnak a jelenlegi trendek, Kína hamarosan átveszi az USA helyét, és a térség gazdasági, katonai és politikai ura lesz. Ha eljön ez a pillanat, az USA-nak és szövetségeseinek el kell gondolkodniuk, hogy megerősítik-e más térségbeli országokkal az együttműködésüket, vagy rábízák Kínára a vezetést, ahogyan tették ezt ötven évig az USA-val szemben. Elképzelhető, hogy Kína viszonylag jóindulatú és békés nagyhatalomként viselkedik majd, hiszen a Kínai Kommunista Párt legitimitásának záloga a gazdasági növekedés, amely a szomszédokkal való békés kereskedelem révén tartható fenn. Ugyanakkor Kína már most is egy tipikus nagyhatalom személyiségjegyeit kezdi mutatni: gazdasági erejét arra használja, hogy neki tetsző dolgokat kényszerítsen ki, beavatkozik más országok belpolitikájába, erősíti a haderejét, és oktatási és kulturális programokon keresztül folytatja a „puha” terjeszkedést.

Az elmúlt évtizedekben Kína a legtöbb kelet-ázsiai ország első számú exportpartnere lett. Az USA-t kiszorító szabadkereskedelmi megállapodásokon keresztül Peking egy saját maga által uralt kelet-ázsiai közösséget igyekszik létrehozni. Ezt elősegítendő folyamatosan építi ki a pénzügyi intézményes háttérét (pl. Új Fejlesztési Bank, 2014; Ázsiai Infrastrukturális Beruházási Bank, 2015), megkerülve az USA, illetve Japán neve által félmjelzett szervezeteket.

A nagyhatalmi befolyás gazdaságon keresztül történő kiépítésének Ázsiában és másutt is vannak hagyományai. Kína a 19. századig Kelet-Ázsia vezető gazdasági és katonai hatalma volt, amely szoros gazdasági integrációt tartott fenn a régióban. Az USA Dél-Amerikában vetette meg hasonló módszerrel a lábát még a 19. században: gazdasági, banki és diplomáciai módszerekkel támogatta saját regionális kereskedelmi és befektetési érdekeit. Az USA is kiépítette a saját intézmény-